

Grzegorz Puchalski

Katecheta jako wychowawca gimnazjalistów

Studia Elbląskie 9, 113-139

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATECHETA JAKO WYCHOWAWCA GIMNAZJALISTÓW

I. WSTĘP

Reforma systemu oświaty w Polsce w 1999 wprowadziła szkołę gimnazjalną, jako drugi etap kształcenia sytuujący się pomiędzy szkołą podstawową a ponadgimnazjalną. Nie przypuszczano wówczas, że ta szkoła stanie się swoistym znakiem reformy oświaty i to w nienajlepszym znaczeniu. Gimnazjum bowiem w obecnym kształcie traktuje się jako najtrudniejszy i najstabilniej przygotowany etap kształcenia, który przysparza najwięcej problemów i budzi najwięcej zastrzeżeń. Dotyczą one w zasadniczej mierze kwestii wychowawczych, które od samego początku stały się „piętą achillesową” szkół gimnazjalnych.

Wychowanie dojrzałego człowieka nigdy nie było łatwym zadaniem. W niektórych epokach historii okazywało się niezwykle trudne i prowadziło do bolesnych porażek wychowawczych tak w wymiarze indywidualnym jak i społecznym. Z drugiej strony, zarówno przeszłym jak i obecnym pokoleniom towarzyszy głębokie przekonanie o kluczowym znaczeniu wychowania dla jakości życia poszczególnych osób i rodzin, a także całych społeczeństw¹. Stąd rodzi się podejmowana ciągle troska o jak najlepsze wychowanie dzieci i młodzieży, w której uczestniczą rodzina, szkoła i Kościół, a w nim katecheta, który znajduje się na pierwszej linii zmagania o lepszy kształt życia swoich wychowanków. Zadaniem niniejszego artykułu jest ukazanie katechety jako wychowawcy gimnazjalistów. Najpierw zostaną przedstawieni adresaci katechezy, a więc gimnazjaliści. Następnie, na podstawie badań własnych, ukaże się zadania wychowawcze katechezy i sposoby ich realizacji. Na zakończenie wskaże się wnioski i postulaty pomocne dla działalności wychowawczej katechety.

II. KIM JEST GIMNAZJALISTA?

Edukacją w gimnazjum jest objęta młodzież w wieku od 13 do 16 roku życia. Na ten okres, zwany „średnim wiekiem szkolnym” (M. Przetacznikowa), „wczesną adolescencją” (E. Hurlock), bądź „okresem kształtowania się religijności auto-

¹ M. Dziewiecki, *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom 1999, s. 9.

nomicznej” (Cz. Walesa), przypada tzw. skok pokwitaniowy, czyli zasadnicza przemiana w sferze biologicznej, intelektualnej i psychicznej, jak również w sferze społecznej, moralnej i religijnej, widoczna wyraźnie przez porównanie uczniów klas pierwszych i trzecich. Proces dorastania dziecka i przechodzenia przez młodość do dojrzałości i dorosłości jest w związku z powyższymi przemianami bardzo skomplikowany i przysparza wiele trudności zarówno wychowawcom, jak i wychowankom. Podstawowymi problemami, które występują w tym czasie są: uwalnianie się spod opieki rodziców, kształtowanie własnej osobowości i rosnące zainteresowanie sprawami płci². Młodzież gimnazjalna stawia pytania egzystencjalne, pyta o sens życia, o potrzebę uczenia się; często zastępuje krytykę krytykancstwem, myli wolność z nieodpowiedzialną samowolą, mówi o swoich prawach, a rzadko — o obowiązkach. Przeżywa przy tym gwałtowną zmienność nastrojów i uczuć³.

Dla katechety szczególnie ważne są przemiany, jakie zachodzą w rozwoju religijnym gimnazjalisty. Tu również sytuacja wychowanka jest bardzo złożona. Współczesna kultura, a zwłaszcza media, obywają się zasadniczo bez religijnych odniesień. Tematyka religijna występuje raczej na marginesie innych spraw i wydarzeń. Ponadto przedstawiana jest często jako folklor, wyraz głębokiego konserwatyzmu bądź dziwactwa. Życie w pośpiechu powoduje, że dorastającej młodzieży brakuje głębszych rozmów z rodzicami, które dotyczyłyby sensu życia, świata i obecności Boga w nim. Istnieje jeszcze dość silna tradycja religijna, której jednak często brakuje rzetelnego pogłębienia i uzasadnienia oraz poważnego potraktowania. Niełatwo jest także znaleźć pozytywnie oddziałujące środowisko rówieśnicze, które wspierałoby rozwój religijny. W sferze wewnętrznej — psychicznej i duchowej — towarzyszy często młodemu człowiekowi poczucie osamotnienia, niepewności, braku wiary w siebie, zagrożenia trudami życia, a jednocześnie wzorce bezwzględnej walki o sukces lub przetrwanie. Młody człowiek przeżywa także potrzebę duchowości, której towarzyszy jednak duża ignorancja religijna i brak podstaw wiary⁴.

Rozwój religijny dorastającego człowieka opisuje się trzema podstawowymi procesami: interioryzacji, absolutyzacji i socjalizacji. Proces interioryzacji polega na osobistym zaakceptowaniu wartości religijnych, wyniesionych z domu rodzinnego i katechezy. W ten sposób dokonuje się przejście od religijności heteronomicznej do autonomicznej. Wewnętrznie przyjęte wartości poddane są procesowi absolutyzacji, który oznacza ich hierarchizację w taki sposób, że wartości umieszczone w centrum osobowości stanowią główny punkt odniesienia dla wszystkich doświadczeń, działań i postaw. Tymi wartościami nadrzędnymi, które scalają i organizują osobowość mogą być, ale nie muszą, wartości religijne. Oba wyżej wymienione procesy nie przebiegają w izolacji od wpływu środowiska społecznego, które dokonuje socjalizacji religijnej. Środowisko może spełniać w tym

² J. Kostorz, *Katecheza dzieci w młodszym i średnim wieku szkolnym*, w: *Katechetyka szczegółowa*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 124–126.

³ Konferencja Episkopatu Polski. *Podstawa Programowa Katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, s. 49–50.

⁴ K. Olbrycht, *Wychowanie religijne w świetle współczesnej sytuacji wychowanka*, w: *Dzisiejszy katechizowany. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, Kraków 2002, s. 109–112.

względnie funkcję pozytywną bądź negatywną. Jeśli młody człowiek znajdzie w swym środowisku wartości chrześcijańskie i oparte na nich modele postępowania, wówczas taka grupa może stać się dla niego bardzo dobrym miejscem rozwoju religijnego. W przeciwnym razie proces interioryzacji i absolutyzacji wartości religijnych zostanie zaburzony lub wręcz zahamowany⁵.

Do takiego właśnie człowieka kierowane jest zbawcze orędzie w ramach katechezy szkolnej. Trzeba zatem w konsekwencji spojrzeć na katechezę i jej zadania wychowawcze, jakie winny być realizowane także wobec gimnazjalistów.

III. KATECHEZA JAKO WYCHOWANIE — BADANIA WŁASNE

Jedną z podstawowych funkcji katechezy jest wychowanie. W niniejszym przedłożeniu przez wychowanie rozumie się pomoc udzieloną człowiekowi w urzeczywistnianiu jego człowieczeństwa⁶. Przez całe wieki ustępowało ono nauczaniu religijnemu, które zajmowało zdecydowanie więcej miejsca w katechezie. Tymczasem współczesna katecheza, nie zaniedbując nauczania, dowartościowuje wychowanie. Staje się ona pogłębionym wychowaniem w wierze, próbując dotrzeć do najgłębszych warstw człowieka, do jego świadomości, sumienia, woli, by je otworzyć do szczerej i pełnej odpowiedzi na wezwanie Boże⁷. O ile nauczanie odnosi się zasadniczo do sfery poznawczej, o tyle wychowanie dotyczy sfery wolitywnej człowieka. Chodzi tu o kształtowanie działań i postaw, które wynikają z zasad wyznawanej wiary i ułatwiają wychowankowi znalezienie właściwego miejsca w otaczającym go świecie⁸.

Wychowanie w ramach katechezy, choć ma swoją specyfikę, mieści się w powyższym określeniu. Katecheza spełnia swą funkcję wychowawczą poprzez wychowanie do wiary dojrzałej, ale jednocześnie poprzez wychowanie do życia według wiary, do życia godnego człowieka. Oznacza to, że wychowanie w katechezie i przez katechezę, choć ma przede wszystkim wymiar religijny, to jednak nie może zostać ograniczone jedynie do tego wymiaru i winno być pojmowane integralnie, jako wychowanie całego człowieka. Można zatem powiedzieć, że katecheza z jednej strony jest wychowaniem osobowości chrześcijańskiej, a z drugiej uczestniczy w wychowaniu osobowości człowieka⁹.

Jednym z podstawowych środowisk katechetycznych jest szkoła. W niej prowadzona jest katecheza, przez którą dokonuje się wychowanie w wierze. Na okres interesującego nas w tym artykule gimnazjum *Podstawa Programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* przewiduje *katechezę wyznania i rozu-*

⁵ R. Murawski, *Katecheza a religijne wątpliwości dorastającej młodzieży*, w: *Dzisiejszy katechizowany. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, Kraków 2002, s. 97–99; por. J. K o s t o r z, jw., s. 137–140.

⁶ Por. J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu*, w: *Pedagogika katolicka*, red. A. Rynio, Stalowa Wola 1999, s. 71.

⁷ Por. M. Majewski, *Aktualne wyzwania katechetyczne*, Kraków 1997, s. 125.

⁸ Por. Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998, s. 49.

⁹ Por. M. Majewski, *Spotkania katechezy z teologią*, Kraków 1995, s. 90–91; J. B a g r o w i c z, *Katecheza jako wychowanie*, *Horyzonty Wiary* 7:1996, nr 3, s. 44–45.

mienia wiary¹⁰. Cele katechetyczne, zadania nauki religii, treści i osiągnięcia zostały wyprowadzone z zadań katechezy zawartych w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* (DOK 85–86)¹¹. Są nimi: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna i nauczanie modlitwy oraz wychowanie do życia wspólnotowego i wprowadzenie do misji. Dla potrzeb niniejszego artykułu została przeprowadzona ankieta wśród katechetów diecezji elbląskiej. Dotyczyła ona czterech podstawowych zadań katechezy, to jest: wychowania do wiary, wychowania do liturgii i życia sakramentalnego, formacji moralnej oraz wychowania do modlitwy. Podjęty został również temat wychowawczej współpracy katechety ze szkołą i rodzicami. Celem ankiety było zweryfikowanie tezy, mówiącej o tym, że katecheci mają świadomość bycia wychowawcami w wierze i rozumieją świadectwo swego życia, jako podstawowy element pracy wychowawczej. Ponadto celem ankiety było określenie sposobów oddziaływania wychowawczego katechetów na swoich uczniów, które wspierają proces interioryzacji, absolutyzacji i socjalizacji religijnej. Na 106 katechetów uczących w gimnazjach odpowiedziało 30 osób, stąd należy uznać poniższe badania jako pilotażowe. Tym niemniej dają one pewien obraz działań wychowawczych prowadzonych przez katechetów.

1. Wychowanie do wiary

Wychowanie w katechezie stawia w centrum Osobę Jezusa Chrystusa, który jest wzorem dla ucznia oraz stanowi źródło mocy w realizacji jego potencjału życiowego, dzięki łasce udzielonej przez sakrament chrztu. Katecheza winna wskazywać na Chrystusa, jako Mistrza i Nauczyciela, który wychowuje przez to, kim jest, jak postępuje i czego naucza. Celem katechetycznych działań wychowawczych jest zatem uformowanie człowieka według *Petli Chrystusa* (por. Ef 4,13), aby katechizowany patrzył, oceniał, wybierał, miał nadzieję i miłował jak On. Naśladowanie Chrystusa, które ma fundamentalne znaczenie dla całego procesu wychowania, nie dokonuje się tylko za pomocą naturalnych sił, lecz jest nieustannie wspierane łaską Bożą, dzięki nadprzyrodzonej więzi, jaką katechizowany jest złączony z Chrystusem od chwili chrztu świętego¹².

Żywa relacja z Chrystusem jest znakiem dojrzałej wiary, która może przejawiać się także na etapie dorastania. Katecheci zostali zapytani o to, jak widzą wiarę swoich wychowanków? Większość odpowiedziała, że niewielu uczniów łączy swoje codzienne życie — obowiązki, problemy, cierpienie, relacje — z cierpieniem, męką i zmartwychwstaniem Chrystusa.

¹⁰ Konferencja Episkopatu Polski. *Podstawa Programowa Katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, s. 49.

¹¹ Kongregacja do Spraw Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.

¹² Por. G. Puchalski, *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, Olsztyn 2002, s. 89–90.

Czy katechizowani łączą swoje życie — obowiązki, problemy, cierpienie, relacje — z cierpieniem, męką i Zmartwychwstaniem Chrystusa (z obecnym, żywym Jezusem Chrystusem)?

1.	jest ich niewiele	9	30 %
2.	nie umiem powiedzieć	6	20 %
3.	tak (niektórzy)	5	16 %
4.	zależy od wychowania w rodzinie	3	10 %
5.	nie zastanawiają się nad tym	3	10 %
6.	starają się	2	7 %
7.	jest to dla nich trudne	1	3 %
8.	nie	1	3 %
		30	100 %

W związku z powyższym zapytano dalej o fundament wiary, jakim jest chrzest. Katecheci odpowiadali na pytanie, jak często odwołują się do chrztu katechizowanych, jako początku życia wiary, podkreślając aspekt łaski i obdarowania. Większość katechetów odwołuje się często do sakramentu chrztu świętego i stara się ukazać go uczniom jako istotne wydarzenie w ich życiu.

Jak często odwołujesz się do początku życia wiary katechizowanych jakim jest chrzest, ukazując go jako źródło wiary (wiara jest nam dana jako łaska!)?

1.	często	11	37 %
2.	bardzo często	8	27 %
3.	w zależności od tematu	5	16 %
4.	dość często	2	7 %
5.	kilka razy w roku w danej klasie	2	7 %
6.	za każdym razem kiedy katechizuję czynię znak krzyża świętego	1	3 %
7.	wymagam znajomości daty własnego chrztu	1	3 %
		30	100 %

Większość katechetów wskazała na swoje osobiste świadectwo jako sposób zachęty uczniów do brania odpowiedzialności za łaskę chrztu i wiary.

W jaki sposób jako świadek obecności Chrystusa Zmartwychwstałego zachęcasz do brania odpowiedzialności jaka wynika z chrztu i wyznawanej wiary?

1.	świadcstwem	15	50 %
2.	zachęcam do modlitwy i udziału w Eucharystii	5	16 %
3.	wyjaśniam te kwestie w rozmowie indywidualnej lub w grupie	4	14 %
4.	zachęcam do rachunku sumienia	2	7 %
5.	łączę wiarę z dobrymi uczynkami i zachęcam do naśladowania dobrych przykładów	2	7 %
6.	ukazuję, że można być dobrym i wiernym Chrystusowi	1	3 %
7.	brak odpowiedzi	1	3 %
		30	100 %

Jako sposoby wyznawania wiary podawane uczniom katecheci wymienili przede wszystkim modlitwę, Mszę św. i nabożeństwa oraz świadectwo życia.

Wymień sposoby wyznawania wiary, które proponujesz katechizowanym, które są przez nich przyjęte

1.	modlitwa (we właściwej atmosferze)	15	24 %
2.	Msza święta	12	19 %
3.	nabożeństwa	11	17 %
4.	świadectwo życia	7	11 %
5.	uczynki miłosierdzia	4	6 %
6.	sakramenty	4	6 %
7.	przynależność do grup parafialnych	3	5 %
8.	rekolekcje dla młodzieży	2	3 %
9.	noszenie medalika	2	3 %
10.	udział w pielgrzymkach	1	2 %
11.	postawa stojąca w momencie czytania Pisma św. na katechezie	1	2 %
12.	chrześcijańskie pozdrowienia	1	2 %
		63	100 %

Istotne w wychowaniu wiary jest, aby katecheza stawała się miejscem doświadczenia żywego Boga, który jest obecny i działa w życiu ucznia. Na pytanie o sposób pomocy uczniom do przeżywania obecności żywego Boga w ich życiu katecheci wskazali przede wszystkim modlitwę, własny autorytet oraz przypominanie o Bożej obecności.

W jaki sposób pomagasz uczniom świadomie i z wiarą stawać wobec żywego Boga obecnego w ich życiu? (czy katecheza jest spotkaniem z żywą Osobą i budzi pragnienie budowania relacji na obecnym etapie życia katechizowanych?)

1.	przez modlitwę	6	20 %
2.	jestem czytelnym znakiem i autorytetem dla dzieci	5	16 %
3.	przypominam o obecności Boga wśród nas	3	10 %
4.	wspólne nabożeństwa i udział w Eucharystii	2	7 %
5.	wyjaśniam problematyczne kwestie	2	7 %
6.	wspólne rozważanie Słowa Bożego	1	3 %
7.	udział w przygotowaniach do bierzmowania	1	3 %
8.	wspólny udział w życiu Kościoła	1	3 %
9.	proponuję Spowiedź	1	3 %
10.	znak zapalanej świecy	1	3 %
11.	brak odpowiedzi	7	23 %
		30	100 %

Żywą relację z Bogiem kształtuje się w dużej mierze w oparciu o słowo Boże, rozumiane jako głos Boga w życiu człowieka. Badania wykazały, że katecheci często dzielą się osobistym odbiorem słowa Bożego, uczą analizy tekstów biblijnych w kontekście własnych przeżyć i doświadczeń.

Jak kształtujesz umiejętność wsłuchiwania się w głos Boga katechizowanych, by ta relacja mogła zaistnieć? (czy dzielisz się z nimi swoim osobistym odbiorem Słowa Bożego?)

1.	świadczenie własnego życia słowem Bożym	19	53 %
2.	analiza wybranych fragmentów Pisma świętego	6	17 %
3.	odnoszenie słowa Bożego do życia	4	11 %
4.	uwrażliwienie na słowo Boże przez muzykę, obraz, wyciszenie	2	5,5 %
5.	praktyka medytacji	2	5,5 %
6.	zachęta do zapamiętania niedzielnej Ewangelii	2	5,5 %
7.	angażowanie katechizowanych w życie Kościoła	1	2,5 %
		36	100 %

Celem katechezy jest takie przyłgnięcie do Chrystusa, by na Jego wzór karmić się w codzienności pełnieniem woli Bożej. Na pytanie: „Jak motywujesz uczniów do ufnej i odważnej pełnienia woli Bożej w codzienności?” katecheci wskazali na własną postawę życia oraz świadectwo życia świętych, podkreślili budowanie zaufania do Boga oraz zachętę do czynienia dobra.

2. Wychowanie do liturgii i życia sakramentalnego

Zadaniem katechezy jest wychowanie do właściwego przeżywania liturgii w komunii z Jezusem Chrystusem, obecnym w swoim Kościele, szczególnie w czynnościach liturgicznych (KL 7). „Kościół gorąco pragnie, by wszyscy wierni chrześcijanie byli przygotowywani do uczestnictwa pełnego, świadomego i czynnego, jakiego domagają się natura samej liturgii i godność ich kapłaństwa chrzcielnego” (DOK 85). Celem katechetycznym nauczania religii w gimnazjum w odniesieniu do liturgii jest wychowanie do udziału w liturgii roku kościelnego i sakramentów oraz do modlitwy liturgicznej (PPK s. 52).

Źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego jest Eucharystia. Udział w niedzielnej i świątecznej Mszy świętej jest chrześcijańskim obowiązkiem i jednocześnie fundamentem rozwoju wiary. Skuteczna motywacja uczniów do udziału we Mszy św. jest zatem istotnym działaniem wychowawczym katechetów. Sposobami motywacji uczniów są głównie: obecność katechety na Mszy św., zachęta do udziału w Eucharystii, budzenie poczucia obowiązku płynącego z Dekalogu oraz zaangażowanie w liturgię.

Jak motywujesz uczniów do ufnej i odważnej pełnienia woli Bożej w codzienności?

1.	własną postawą życia	8	23 %
2.	dając za przykład świętych	7	20 %
3.	podkreślam że Bóg jest najlepszym Ojcem i sam wie co nam potrzeba	5	15 %
4.	wspieram ucznia rozmową i zachętą	5	15 %
5.	zachęcam do czynienia dobrych uczynków	3	9 %
6.	zachęcam do nawiązania relacji z Bogiem	2	6 %
7.	ukazuję wartość chrześcijaństwa	1	3 %
8.	ukazując sens przestrzegania przykazań	1	3 %
9.	utwierdzając w wierze	1	3 %
10.	przez nieustanne zwracanie się do Ducha Świętego	1	3 %
		34	100 %

W jaki sposób motywujesz uczniów do udziału w Eucharystii w niedziele i święta?

1.	daję przykład (jestem razem z uczniami na Mszy św.)	8	27 %
2.	rozmawiam podczas katechezy o Eucharystii z uczniami	8	27 %
3.	odnoszę się do przestrzegania Przykazań	6	18 %
4.	mówiąc o łaskach płynących z Eucharystii	4	13 %
5.	wskazuję na spotkanie z żywym Bogiem	4	13 %
6.	angażuję ich w liturgię	2	6 %
7.	Spotykam się z uczniami po Mszy św.	1	3 %
		33	100 %

Podkreśleniu znaczenia i wartości Mszy św. służy także powracanie do treści mszalnych podczas katechezy. Zdecydowana większość katechetów odwołuje się do treści Mszy św., czyniąc to na początku lekcji religii.

W jakiej formie powracasz z uczniami do treści niedzielnej Eucharystii?

1.	w formie rozmowy i pytań na początku katechezy	25	83 %
2.	poprzez związane z nią prace domowe	3	10 %
3.	wspólne rozwiązywanie zadań z „Ziarna”	1	3 %
4.	sprawdzam, czy uczniowie uczestniczyli we Mszy św.	1	3 %
		30	100 %

Gimnazjaliści traktują czasami Mszę św. jedynie jako obowiązek, który muszą wypełnić, aby np. otrzymać podpis w ramach przygotowań do bierzmowania. W związku z tym zapytano katechetów o sposoby, które proponują uczniom dla bardziej owocnego przeżycia Eucharystii. Katecheci wskazali przede wszystkim na motywację do pełnego udziału we Mszy św. i częstego praktykowania sakramentu pokuty. Radzą też uczniom przychodzić wcześniej, modlić się do Ducha Świętego, wzbudzać intencję udziału w Eucharystii, zapamiętać treść Ewangelii, bądź też należeć do służby liturgicznej.

Gorliwość w przeżywaniu sakramentu pokuty, wielka w okresie po I Komunii świętej, z czasem słabnie i na początku edukacji religijnej w gimnazjum okazuje się często niewystarczająca. Katecheci odpowiadali na pytanie o sposoby zachęty uczniów do comiesięcznej spowiedzi. Zasadniczo odwołują się oni do praktyki I. piątków miesiąca, dają osobiste świadectwo wagi sakramentu pokuty w ich życiu oraz podejmują temat spowiedzi na katechezie.

Działanie wychowawcze ma służyć budowaniu żywej relacji z Chrystusem, również poprzez właściwe przeżywanie sakramentu pojednania. Katecheci czynią to uświadamiając uczniom, że w osobie kapłana spotykają samego Chrystusa, ukazują spowiedź jako spotkanie z miłosiernym Ojcem lub miłosiernym Jezusem, ukazują uczniom spowiedź jako lekarstwo na ich problemy.

Obecność katechety ma mobilizujący wpływ na ucznia. Mając tego świadomość katecheci są zasadniczo obecni wraz z uczniami podczas nabożeństw w I. piątki miesiąca.

Wymień sposoby, które proponujesz uczniom, by mogli pełniej uczestniczyć w spotkaniu z żywym Bogiem podczas Eucharystii

1.	zachęcam do pełnego udziału w Eucharystii	12	29 %
2.	zachęcam do regularnego korzystania ze spowiedzi	7	17 %
3.	modlitwa przygotowawcza do Ducha Świętego	5	12 %
4.	polecam zapamiętanie treści Ewangelii	4	9 %
5.	zachęcam do przynależności do ministrantów	4	9 %
6.	przychodzenie wcześniej	3	7 %
7.	zachęcam do wzbudzania intencji Mszy św.	2	5 %
8.	powierzenie swych trosk podczas ofiarowania	1	2 %
9.	wykorzystuje książki z pytaniami młodzieży dot. Eucharystii	1	2 %
10.	zachęcam do udziału we Mszy św. w dni powszednie	1	2 %
11.	spotkania młodzieżowe w tygodniu	1	2 %
12.	zaangażowanie w czasie Mszy św.	1	2 %
		42	100 %

Wymień sposoby, jak zachęcasz uczniów do spotkania co miesiąc z Chrystusem przebacającym w sakramencie Pokuty i Pojednania

1.	mówię o pierwszych piątkach miesiąca	12	35 %
2.	daję świadectwo	5	15 %
3.	przypominam i zachęcam	4	12 %
4.	omawiamy zagadnienie na lekcji	4	12 %
5.	ukazuję spowiedź jako spotkanie z Jezusem	2	6 %
6.	przypominając obietnice Chrystusa związane z przyjmowaniem tego sakramentu	2	6 %
7.	mówię o potrzebie pojednania z Bogiem tak jak z najlepszym przyjacielem	2	6 %
8.	mówię o spotkaniu z miłosierdziem Bożym	1	3 %
9.	brak odpowiedzi	2	6 %
		34	100 %

Jak pomagasz im odnaleźć w tym sakramencie żywą Osobę Jezusa Chrystusa

1.	uzmysławiam uczniom, że w osobie kapłana spotykają samego Jezusa Chrystusa	6	20 %
2.	wyjaśniam i rozmawiam	5	17 %
3.	ukazuję Jezusa miłosiernego	4	13 %
4.	tłumaczę istotę sakramentu	3	10 %
5.	omawiam sakrament pokuty ukazując sens spotkania z miłosiernym Ojcem	2	7 %
6.	ukazuję spowiedź jako lekarstwo na problemy	2	7 %
7.	poprzez rachunek sumienia	2	7 %
8.	pokazuję jak bardzo Jezus kocha człowieka i chce mu przebaczać	1	3 %
9.	trudno dotrzeć do uczniów	1	3 %
10.	brak odpowiedzi	4	13 %
		30	100 %

Czy towarzyszysz uczniom podczas pierwszych piątków miesiąca?

1.	zawsze	19	63 %
2.	często	6	20 %
3.	nie	5	17 %
		30	100 %

Spowiedź nie jest przeżyciem przyjemnym i łatwym. Młody człowiek, doświadczając gwałtownej przemiany w sferze fizycznej, intelektualnej i psychicznej zaczyna doświadczać trudu w rozpoznaniu i nazwaniu pokus i grzechów, ma poczucie osamotnienia i niezrozumienia przez innych, co może spowodować racjonalizowanie złego postępowania i zanegowanie grzechu. Ważne jest, aby katecheta potrafił dzielić się własnym doświadczeniem związanym z przeżywaniem grzechu i słabości, co, jak wynika z badań, czyni zdecydowana większość ankietowanych.

Czy dzielisz się z nimi swoim trudem związanym z przeżywaniem grzechu i słabości (by powstała płaszczyzna do rozmowy, dzielenia)?

1.	tak	25	83 %
2.	czasami	4	13 %
3.	brak odpowiedzi	1	3 %
		30	100 %

Wychowanie liturgiczne w gimnazjum wiąże się z przygotowaniem do sakramentu bierzmowania. Zasadniczo wszyscy uczniowie zgłaszają chęć udziału w przygotowaniach, jednak motywacja pozostawia często wiele do życzenia. Katecheci starają się zachęcać uczniów, tłumacząc im istotę i sens sakramentu bierzmowania, dając świadectwo własnego życia, wyjaśniając, na czym polega świadome życie w Duchu Świętym.

Jak zachęcasz uczniów do odpowiedzialnego przygotowania do sakramentu bierzmowania?

1.	rozmawiam o tym sakramencie, uświadamiam czym on jest	14	47 %
2.	przez katechezy	5	17 %
3.	przez świadectwo swego życia	3	10 %
4.	ukazuję Jezusa miłosiernego	1	3 %
5.	zachęcam do poprawiania swego życia	1	3 %
6.	wyjaśniam jak wygląda świadome życie w Duchu Świętym	1	3 %
7.	brak odpowiedzi	5	17 %
		30	100 %

W odniesieniu do słów wypowiedzianych przez kandydatów podczas liturgii bierzmowania zapytano katechetów: „Jakie postawy sprzyjające wyznawaniu wiary, jej obronie i życiu zgodnemu z jej zasadami udało Ci się wypracować wśród uczniów?” Ankietowani mieli nieco trudności ze wskazaniem wypracowanych postaw. Wymieniono u uczniów umiejętność poprowadzenia modlitwy, przygotowywanie niedzielnej liturgii i nabożeństw, udział w akcjach charytatywnych, życie sakramentami, szacunek dla wiary, Krzyża i miejsc świętych.

Jakie postawy sprzyjające wyznawaniu wiary, obronie jej i życiu zgodnym z jej zasadami udało Ci się wypracować wśród uczniów?

1.	zachęta do przyznawania się przed ludźmi do swojej wiary	5	17 %
2.	przygotowanie liturgii niedzielnej i nabożeństw	4	13 %
3.	nie było jeszcze wystarczającego czasu	3	10 %
4.	udział w akcjach charytatywnych	2	7 %
5.	pogłębianie rozumienia wiary	2	7 %
6.	szacunek dla Krzyża i miejsc świętych	2	7 %
7.	uczeń potrafi poprowadzić modlitwę	1	3 %
8.	zaakceptowanie mnie jako katechety – jestem dla nich autorytetem	1	3 %
9.	życie sakramentami	1	3 %
10.	mówienie z szacunkiem o sprawach religijnych	1	3 %
11.	brak odpowiedzi	8	27 %
		30	100 %

3. Formacja moralna

Katecheza, która jest propozycją określonej moralności (VS 107), nie może ograniczyć się tylko do uczenia powinności moralnych, ale potrzebuje wychowania moralnego, które jest tym bardziej potrzebne, im bardziej uwidacznia się rozdźwięk pomiędzy deklarowaną wiarą a życiem katechizowanych. Propozycja moralności

chrześcijańskiej, aby została przyjęta, winna być zakotwiczona w Objawieniu i przekazywana w kontekście wiary, która stanowi jej źródłowe uzasadnienie. W katechezie nie chodzi więc jedynie o wskazówki do konkretnego postępowania, ale o takie kształtowanie życia, aby podstawowe wybory ludzkie dokonywały się w świetle wiary, jako opowiedzenie się za Chrystusem lub przeciw Niemu. Imperatywy moralne dla chrześcijanina wyrastają bowiem nie tylko z konkretnej sytuacji życiowej, ale przede wszystkim z prawdy o głębokim zjednoczeniu z Chrystusem i nowym stworzeniu dokonany we chrzcie¹³.

Wychowanie moralne w katechezie wiąże się nierozdzielnie z kształtowaniem sumienia. Moralność jest bowiem nade wszystko sprawą sumienia, sprawą wnętrza osoby ludzkiej. Katecheza służy pomocą w formowaniu sumienia przez to, że oświeca sumienie światłem prawdy, umacnia wolę do wybierania dobra, utwierdza w dobrym i pomaga w spełnianiu dobrych czynów. Zadaniem katechezy w odniesieniu do sumienia jest także uwrażliwienie na zło i grzech oraz ukształtowanie postawy odpowiedzialności za własne życie, w ramach porządku moralnego (por. VS 64, CT 69)¹⁴.

Zagadnienie sumienia jest bardzo często poruszane na katechezie gimnazjalnej. Większość katechetów nawiązuje do sumienia przy każdej nadarzającej się okazji.

Jak często podejmujesz z uczniami rozmowy i pracę nad problemem
rozdzielania dobra i zła?

1.	bardzo często	11	37 %
2.	na każdej katechezie	10	33 %
3.	często	4	13 %
4.	na katechezach problemowych	4	13 %
5.	kiedy uczniowie przeszkadzają w prowadzeniu katechezy	1	3 %
		30	100 %

Uczniowie potrzebują oprócz pracy nad formowaniem sumienia także motywowania ich do podejmowania samodzielnych decyzji, które będą moralnie dobre. Katecheci motywują swoich uczniów za pomocą rozmowy, prezentacji multimedialnych, przykładami biblijnymi, świadectwem życia świętych i własnym, uświadamianiem odpowiedzialności i zachętą do pracy nad sobą.

¹³ Por. J. Nagórny, *Wymiar moralny*, w: *Podstawowe wymiary katechezy*, red. M. Majewski, Kraków 1991, s. 81–90.

¹⁴ Por. Z. Marek, *Podstawy wychowania moralnego*, Kraków 2005, s. 108.

Wymień sposoby, którymi motywujesz uczniów do samodzielnego podejmowania własnych decyzji moralnych?

1.	rozmowa	9	22,5 %
2.	przykłady z życia świętych i własne	6	15 %
3.	zachęta do rachunku sumienia	4	10 %
4.	uświadamiam odpowiedzialność za siebie	4	10 %
5.	poprzez prezentacje multimedialne	3	7,5 %
6.	zachęta do pracy nad sobą	2	5 %
7.	przykłady z Pisma świętego	2	5 %
8.	wskazuję, że wybór dobra jest lepszy	2	5 %
9.	poprzez pochwałę	2	5 %
10.	motywacja ocenami za wykonywanie zadań ponadprogramowych	1	2,5 %
11.	brak odpowiedzi	5	12,5 %
		40	100 %

Katecheci zostali zapytani także o to, w jaki sposób uczą wychowanków prawidłowych postaw wobec zła? Tu zdecydowanie na pierwszy plan wysuwa się świadectwo życia świętych oraz własne świadectwo, następnie zachęta do rachunku sumienia i modlitwy, odwoływanie się do przykazań oraz ukazywanie prawidłowych wzorców zachowań.

Formacja moralna ma pozwolić uczniowi na zgłębianie problematyki wartości i ich właściwą hierarchię. Jednymi z podstawowych wartości, cenionymi przez ludzi młodych są: wolność i prawda. Katecheci zostali zapytani o to, w jaki sposób promują powyższe wartości. Część ankietowanych wskazała tu na wyjaśnianie znaczenia wolności i prawdy, możliwość swobodnego wypowiedzania się w kwestiach wiary. Uczniowie uczą się wolności i prawdy poprzez zetknięcie ze słowem Ewangelii, nauczaniem Jana Pawła II, wykonywaniem gazetki klasowej czy prac plastycznych. Katecheci podejmują także dyskusję nad aktualnymi problemami podawanymi w mediach, angażują w uroczystości szkolne, czy też na różne sposoby wpływają na ambicję ucznia.

Jakie propozycje masz dla katechizowanych,
by uczyć ich prawidłowych postaw wobec zła?

1.	świadczenie życia własnego i świętych	16	42 %
2.	zachęcam do rachunku sumienia i modlitwy	5	13 %
3.	odwołuję się do przykazań	4	10 %
4.	pokazuję wzorce zachowań	2	5 %
5.	odważnie nazywam co jest dobre a co złe	2	5 %
6.	pokazuję skutki zła wskazując na jego istotę	1	3 %
7.	piętnuję zachowanie ucznia na lekcji aby zrozumiał, że postąpił źle	1	3 %
8.	zachęcam do nie interesowania się niemoralnymi gazetami i filmami	1	3 %
9.	zachęcam do częstej spowiedzi i Komunii św.	1	3 %
10.	spotkanie ze specjalistami	1	3 %
11.	rozmowy	1	3 %
12.	kształcenie odpowiedzialnej wytrwałości	1	3 %
13.	zachęcam do wspierania się w dobrym	1	3 %
14.	uczę ich empatii	1	3 %
		38	100 %

Wymień sposoby promowania w twojej pracy takich wartości jak wolność i prawda

1.	wyjaśnianie znaczenia wolności i prawdy	6	19 %
2.	swoboda wypowiedzania się w kwestiach wiary	6	19 %
3.	świadectwo	3	9 %
4.	dyskusje	3	9 %
5.	wskazanie na nauczanie Jana Pawła II	2	6 %
6.	udział uczniów w uroczystościach szkolnych	2	6 %
7.	zwrócenie uwagi na aktualne sprawy podawane w mediach	1	3 %
8.	wskazanie na naukę Ewangelii	1	3 %
9.	wpływanie na ambicję ucznia	1	3 %
10.	prace plastyczne	1	3 %
11.	gazetka klasowa	1	3 %
12.	brak odpowiedzi	5	16 %
		32	100 %

4. Wychowanie do modlitwy

Trudno wyobrazić sobie katechezę pozbawioną modlitwy. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* przypomina, że „kiedy katecheza jest przeniknięta klimatem modlitwy, wtedy praktykowanie całego życia chrześcijańskiego osiąga swoją głębię” (DOK 85). Wprowadzenie w modlitwę młodzieży gimnazjalnej jest zadaniem tyleż niełatwym, co koniecznym. To głównie w modlitwie i przez modlitwę praktykowaną systematycznie dokonuje się spotkanie człowieka z Bogiem i kształtowanie żywej relacji opartej na wierze i zaufaniu wobec Boga.

Katecheci zostali zapytani, „Jak dużo miejsca zajmuje modlitwa w czasie prowadzonej przez ciebie katechezy?”. Zasadniczo jest to kilka minut szczególnego spotkania z Bogiem na początku i na końcu katechezy, czasami również w jej trakcie.

Jak dużo miejsca zajmuje modlitwa w czasie prowadzonej przez Ciebie katechezy?

1.	około 5 minut na początku i na końcu katechezy	15	50 %
2.	zawsze na początku i końcu oraz czasem w trakcie katechezy	7	23 %
3.	cała katecheza jest spotkaniem z Chrystusem i człowiekiem	2	7 %
4.	ok. 10 minut	2	7 %
5.	modlitwa do Ducha Świętego przed lekturą Pisma świętego	1	3 %
6.	dużo	1	3 %
7.	ok. 15 minut	1	3 %
8.	zależnie od sytuacji	1	3 %
		30	100 %

Katecheza jest właściwym miejscem do uczenia modlitwy. Zdecydowana większość katechetów wykorzystuje czas lekcji religii, by uczyć katechizowanych modlitwy spontanicznej i samodzielnej, która pomaga w rozwoju więzi z Bogiem.

Czy jest czas na to, by uczniowie samodzielnie podejmowali modlitwę?

1.	tak	24	80 %
2.	nie	3	10 %
3.	uczniowie prowadzą modlitwę na początku katechezy	1	3 %
4.	uczniowie nie chcą	1	3 %
5.	czasem	1	3 %
		30	100 %

Posiadanie ulubionych form modlitwy jest znakiem życia modlitwy, prowadzonego przez młodzież gimnazjalną. Większość ankietowanych potwierdziła fakt posiadania przez katechizowanych swoich ulubionych modlitw, którymi najchętniej się posługują.

Czy katechizowani mają swoje ulubione formy modlitwy?

1.	tak	22	73 %
2.	nie	4	13 %
3.	nie wiem	3	10 %
4.	brak odpowiedzi	1	3 %
		30	100 %

Istotne w katechezie jest włączenie wykładanych treści i poruszanych problemów w modlitwę, co kształtuje w uczniach ducha wiary i poczucia obecności Boga w ich życiu. Prawie każdy z katechetów wiąże treści katechetyczne i problemy poruszane na lekcji z podejmowaną modlitwą.

Czy zaistniałe podczas katechezy problemy powierzasz Bogu na modlitwie wraz z uczniami?

1.	tak	25	83 %
2.	czasem	3	10 %
3.	nie	2	7 %
		30	100 %

5. Współpraca wychowawcza katechety i szkoły

W wychowaniu gimnazjalistów katecheta nie jest i nie powinien być „samotną wyspą”. Zadania wychowawcze spoczywają bowiem zarówno na szkole, jak i na poszczególnych nauczycielach, którzy — podobnie jak katecheta — są wychowawcami swoich uczniów. Reforma polskiej oświaty podkreśliła konieczność nie tylko zdobywania wiedzy i rozwijania umiejętności ucznia, lecz także pracy wychowawczej. Podstawa programowa kształcenia ogólnego przypomina: „Edukacja szkolna polega na harmonijnej realizacji przez nauczycieli zadań w zakresie nauczania, kształcenia umiejętności i wychowania. Zadania te tworzą wzajemnie uzupełniające się i równoważne wymiary pracy nauczyciela”¹⁵. Istotnym dokumentem w szkolnej edukacji w interesującym nas obszarze jest program wychowawczy szkoły, który winien być tworzony przez całe grono pedagogiczne, jak również przedstawicieli rodziców i uczniów. Ponieważ niejednokrotnie programy wychowawcze stanowią postmodernistyczną kompilację rozmaitych treści normatywnych, a personalistycznie rozumiana integralność wychowania należy do rzadko-

¹⁵ Cytując za: M. C o g i e l, *Korelacja nauczania religii z systemem wychowania szkolnego, w: Rodzina — Szkoła — Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003, s. 115–116.

ści¹⁶, dlatego też postawiliśmy katechetom pytanie, „czy program wychowawczy szkoły jest skorelowany z chrześcijańskim systemem wartości?”. Okazało się, że prawie wszyscy anketowani odpowiedzieli pozytywnie na tak postawione pytanie.

Czy program wychowawczy szkoły jest skorelowany z chrześcijańskim systemem wartości?

1.	tak	24	80 %
2.	raczej tak	2	7 %
3.	raczej nie	2	7 %
4.	trudno powiedzieć	2	7 %
		30	100 %

6. Współpraca z rodzicami

Współdziałanie nauczycieli, w tym także katechetów, z rodzicami jest jednym z podstawowych czynników prawidłowego funkcjonowania szkoły. Warunkuje ono harmonijny rozwój uczniów zarówno w sferze intelektualnej, w kształceniu umiejętności oraz w wychowaniu¹⁷. Współpraca katechety z rodzicami jest konieczna, ale w praktyce często występuje w minimalnym stopniu. Dlatego zadaliśmy katechetom pytanie o zakres pomocy wychowawczej, jaką otrzymują od rodziców swoich uczniów. Niemal połowa respondentów wskazała na niewielki zakres pomocy rodzicielskiej, który występuje najczęściej w sytuacjach złego zachowania dziecka. Ci katecheci, którym udało się podjąć dobrą współpracę z rodzicami wskazują na jej bardzo pozytywne skutki w pracy wychowawczej z uczniem.

Jaki jest zakres pomocy, którą otrzymujesz od rodziców podczas wychowywania uczniów do wartości?

1.	niewielki	13	43 %
2.	tylko część rodziców się interesuje	5	17 %
3.	nie spotkałem się jeszcze z pomocą	4	13 %
4.	wspólne poszukiwanie drogi wyjścia po złym zachowaniu dziecka	3	10 %
5.	znaczące zainteresowanie rodziców swoimi dziećmi	3	10 %
6.	rozmowa z rodzicami i uczniami	2	7 %
		30	100 %

¹⁶ M. Cogieł, *Korelacja nauczania religii z systemem wychowania szkolnego*, w: *Rodzina — Szkoła — Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003, s. 118.

¹⁷ A. Skreczko, *Współdziałanie nauczycieli i rodziców na poziomie gimnazjum*, w: *Wychowanie młodzieży w średnim wieku szkolnym. Część II. Wychowanie religijne i katecheza*, red. J. Stala, Tarnów 2007, s. 401.

Na zakończenie ankiety zapytano jeszcze katechetów o ich największe sukcesy, porażki i oczekiwania względem wydziału katechetycznego.

Prawie połowa katechetów za swój największy sukces uważa zbudowanie dobrej relacji z uczniami, którzy mają zaufanie do katechety i chętnie dzielą się osobistymi sprawami. Ponadto katecheci uważają za sukces to, że panują nad zachowaniem uczniów, potrafią pobudzić ich do aktywności na katechezie i w życiu parafialnym, angażują do konkursów religijnych. Ich praca, w pojedynczych przypadkach, spowodowała powrót ucznia na katechezę. Jako sukces wymieniane są także pochwały i nagrody od władz oświatowych i lokalnych.

Co uważasz za swój największy sukces wychowawczy w pracy z gimnazjalistami?

1.	dobry kontakt z uczniami (uczniowie mają zaufanie i chętnie się zwierniają)	13	26 %
2.	potrafię zapanować nad zachowaniem uczniów	7	14 %
3.	aktywność uczniów na katechezie	5	10 %
4.	udział w życiu liturgicznym parafii	5	10 %
5.	udział uczniów w akcjach na rzecz szkoły i parafii	3	6 %
6.	udział w konkursach	2	4 %
7.	stałem się autorytetem dla wielu uczniów	2	4 %
8.	powołania kapłańskie i zakonne	2	4 %
9.	obecność na katechezach uczniów, którzy wcześniej na nie, nie chodzili	2	4 %
10.	wspólne spotkania, wyjazdy, zabawy	1	2 %
11.	pochwała dyrekcji	1	2 %
12.	nagrody od burmistrza	1	2 %
13.	rozbudzenie wiary osoby niewierzącej	1	2 %
14.	brak odpowiedzi	4	8 %
		49	100 %

Jeśli chodzi o porażki wychowawcze, to części katechetów trudno było znaleźć lub nazwać takie sytuacje. Wśród porażek wymienione zostały: brak stuprocentowej frekwencji, trudności z dyscypliną na lekcji, brak uczestnictwa uczniów w życiu Kościoła, trudność w nawiązaniu kontaktu z rodzicami uczniów, bezradność wobec patologii, wpływ sekt, czy też coraz niższy poziom wiedzy religijnej.

Co uważasz za swoją największą porażkę w pracy wychowawczej z gimnazjalistami?

1.	trudno powiedzieć	8	30 %
2.	nie miałem większych problemów	3	11 %
3.	brak 100 % frekwencji na katechezie	3	11 %
4.	przeszkadzający uczniowie	3	11 %
5.	nie uczestniczenie uczniów w życiu Kościoła	2	7 %
6.	nie zawsze nawiązuję kontakt z rodzicami uczniów	2	7 %
7.	bezradność wobec patologii	2	7 %
8.	aktywny uczeń odszedł do sekty	1	4 %
9.	coraz niższy poziom wiedzy religijnej uczniów	1	4 %
10.	częste kradzieże w szkole	1	4 %
11.	niemożność dotarcia do uczniów problemowych, którzy za zgodą rodziców zrezygnowali z katechezy	1	4 %
		27	100 %

Na pytanie o oczekiwania wobec wydziału katechetycznego w kontekście pracy wychowawczej z gimnazjalistami katecheci wskazali na potrzebę warsztatów, możliwość wyboru programu nauczania przez katechetów, bezpłatne lub w przystępnych cenach pomoce dydaktyczne, propozycje programów wychowawczych, potrzebę lepszej współpracy z duszpasterzami młodzieży, darmowe rekolekcje dla młodzieży, a także dążenie do tego, by ocena z religii miała wpływ na promocję do następnej klasy. Około 30% ankietowanych nie wyraziło swych oczekiwań.

Jakie masz oczekiwania wobec Wydziału Nauki Katolickiej
w kontekście pracy wychowawczej z gimnazjalistami?

1.	warsztaty tematyczne	6	21 %
2.	możliwość wyboru programu nauczania przez katechetów	3	10 %
3.	bezpłatne pomoce dydaktyczne	3	10 %
4.	wpływ oceny z religii na promocję do następnej klasy	2	7 %
5.	propozycje programów wychowawczych	1	3 %
6.	bezpłatne rekolekcje dla młodzieży	1	3 %
7.	lepsza współpraca z duszpasterzem młodzieży	1	3 %
8.	dostosowanie poziomu konkursów do uczniów specjalnej troski	1	3 %
9.	pomoce naukowe w przystępnych cenach	1	3 %
10.	brak oczekiwań	1	3 %
11.	brak odpowiedzi	9	31 %
		29	100 %

IV. WNIOSKI i POSTULATY

Dzisiejszy świat słucha przede wszystkim świadków. Nauczycieli słucha zaś na tyle, na ile są oni świadkami. Być wychowawcą oznacza bowiem coś więcej, niż posiadanie teoretycznej wiedzy na temat ludzkiego rozwoju i jego wspomagania. „Być wychowawcą — jak pisze M. Dziewiecki — to odnieść najpierw sukces w wychowaniu samego siebie. Odpowiedzialny wychowawca to ten, kto nie tylko posiada bogatą wiedzę o człowieku, lecz kto jednocześnie rozwinął w sobie bogate człowieczeństwo. [...] Wychowanek bowiem rozwija się nie tyle na skutek przekazywanych mu informacji przez wychowawcę, ile raczej na skutek kontaktu z nim samym, ze sposobem bycia i postępowania, jaki ucieleśnia wychowawca”¹⁸.

¹⁸ M. Dziewiecki, *Odpowiedzialna pomoc wychowawcza*, Radom 1999, s. 11.

Ponieważ świadectwo życia i wiary katechety jest tak ważne dla rozwoju religijnego ucznia chcieliśmy zweryfikować tezę, mówiącą o tym, że katecheci mają świadomość bycia wychowawcami w wierze i rozumieją świadectwo swego życia, jako podstawowy element pracy wychowawczej. Ponadto celem ankiety było określenie sposobów oddziaływania wychowawczego katechetów na swoich uczniów, które wspierają proces interioryzacji i absolutyzacji wartości religijnych oraz ich socjalizacji.

Przeprowadzone badania wykazały, że katecheci bardzo często odwołują się do świadectwa własnego życia, które jest kształtowane przez wiarę w Jezusa Chrystusa. Czynią to nawet w tak niełatwych i delikatnych sprawach jak słabość czy grzech człowieka. Ci, którzy nie bali się podzielić doświadczeniem swojej grzeszności stwierdzają pozytywne skutki świadectwa polegające między innymi na częstszym korzystaniu z sakramentu pokuty przez uczniów. Cenne i motywujące wychowanków okazuje się także świadectwo katechetów dotyczące patrzenia na swoje życie w świetle słowa Bożego oraz czerpania siły z sakramentów.

Oprócz własnego świadectwa katecheci często odwołują się do świadectw biblijnych oraz życiorysów świętych i błogosławionych, zwłaszcza tych najbliższych młodemu człowiekowi. Wskazywanie na własne świadectwo wiary oraz świętość wielu uczennic i uczniów Chrystusa jest niezwykle ważne i wręcz niezbędne. Okres młodości jest bowiem czasem poszukiwania wzorów osobowych oraz podejmowania ważnych decyzji. Jakość dokonanego wyboru może mieć zasadniczy wpływ na dalsze życie¹⁹. W tym kontekście winien zastanawiać i skłaniać do dalszych badań fakt, że około 13–18% katechetów miało problem z odpowiedzią na niektóre pytania i najczęściej uchylało się od dania odpowiedzi.

Wobec kluczowej roli, jaką w pracy wychowawczej katechety odgrywa świadectwo własnego życia pojawia się postulat opracowania pogłębionej formacji duchowej katechetów. W ramach Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Diecezjalnej Elbląskiej opracowywany jest projekt trzyletniej formacji (głównie dla katechetów świeckich), podzielonej na etapy z możliwością poszerzenia ich o udział w rekolekcjach ignacjańskich, bądź innych formach rekolekcyjnych. Przykładowa droga formacji mogłaby przebiegać następująco:

I etap „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus”

Ten etap dotyczy pracy z poczuciem własnej wartości, uczuciami, kształtowaniem tożsamości katechety oraz wydobywania ukrytych talentów.

II etap „Odnawiać się w swoim myśleniu”

Treści tego etapu związane są głównie z problemem krzyża i cierpienia w pracy katechety.

III etap „Aby stanowili jedno”

Treści tego etapu dotyczą budowania autentycznej wspólnoty między katechetami i ze środowiskiem życia katechetów; promieniowanie przemienionego ojcostwa i macierzyństwa w świecie.

Badania ankietowe wykazały, że katecheci mają świadomość potrzeby i podejmują działania wychowawcze, które przekraczają mury szkoły i rozciągają się na

¹⁹ Por. Z. Dymkowski, *Wzory osobowe Katechizmu Kościoła Katolickiego w katechezie współczesnej*, Płock – Lublin 1999, s. 10–12.

pracę w parafii, zarówno w przygotowaniu liturgii Mszy świętych i nabożeństw, prowadzeniu grup duszpasterskich oraz współpracy w przygotowaniu do sakramentu bierzmowania. Katecheci podejmują także oddziaływanie wychowawcze w katechezie okazjonalnej, która jest prowadzona przy okazji akcji charytatywnych lub sportowych, wyjazdów szkolnych lub prywatnych, organizowanych przez katechetę i młodzież.

Oprócz świadectwa wiary katecheci posługują się także innymi sposobami wychowawczego oddziaływania na uczniów. Sprawy wychowania w wierze znajdują dużo miejsca na katechezie i są podejmowane poprzez częste zachęty do praktykowania modlitwy, udziału w liturgii, korzystania ze spowiedzi i Eucharystii, refleksję nad sumieniem oraz dobrem i złem moralnym. W każdej zachęcie kluczowe jest jednak świadectwo katechety, który mówi z przekonaniem o tym, do czego namawia, towarzyszy uczniom w ich praktykach religijnych i uczy odpowiedzialności w wierze.

Przeprowadzone badania wykazały duży wysiłek katechetów położony na proces interioryzacji i absolutyzacji wartości religijnych, natomiast słabo zaznaczona została troska o proces socjalizacji religijnej. Tylko w niektórych odpowiedziach pojawia się propozycja wielkopostnych lub wakacyjnych rekolekcji dla młodzieży, bądź też udziału w grupach parafialnych jako miejsca pracy wychowawczej z gimnazjalistami. W pewnej mierze jest to spowodowane małą ilością grup duszpasterskich odpowiednich dla młodzieży gimnazjalnej, które funkcjonują w parafiach diecezji elbląskiej.

Konieczne zatem wydaje się przede wszystkim dobre przygotowanie rekolekcji szkolnych oraz docieranie do młodzieży z propozycją udziału w wakacyjnych formach rekolekcji. Ponadto istnieje pilna potrzeba tworzenia grup parafialnych odpowiednich dla dorastającej młodzieży i solidnej formacji prowadzonej w tych grupach (ERM, KSM, Młodzieżowe Koła Caritas, Ruch Światło — Życie, Służba liturgiczna ołtarza). Istotne znaczenie dla socjalizacji religijnej gimnazjalistów może mieć także realizacja odnowionego dwuletniego programu do bierzmowania, w którym ważnym elementem formacji jest praca w małych grupach domowych.

Skuteczność oddziaływań wychowawczych katechetów zależy od współpracy ze szkołą i rodzicami uczniów. Wartości chrześcijańskie są przeważnie obecne w programach wychowawczych szkół, w których pracują ankietowani katecheci. To stwarza dobry punkt wyjścia do wspólnych działań wychowawczych na terenie szkoły, budowania dobrej atmosfery wokół spraw religijnych i tworzenia projektów związanych z ważnymi świętami chrześcijańskimi lub wydarzeniami o dużym znaczeniu wychowawczym. Konieczne wydaje się przy tym ożywianie i rozwój duszpasterstwa nauczycieli.

Gorzej wygląda współpraca z rodzicami. Nie brakuje różnorodnych form współpracy, ale wiele spraw rozbija się o kwestię chęci ze strony rodziców. Katecheta ma być tym, który wychodzi do rodziców jako pierwszy i szuka z nimi kontaktu czy to przez udział w zebraniach z rodzicami czy też indywidualne konsultacje, bądź wizyty domowe. Konieczna i warta wysiłku jest współpraca z rodzicami w ramach przygotowań do sakramentu bierzmowania.

Powyższy artykuł jedynie w pewnej mierze nakreślił obraz katechety jako wychowawcy gimnazjalistów, głównie w odniesieniu do wychowania religijnego

i nie wyczerpuje problematyki zawartej w temacie. Podjęte zagadnienie domaga się dalszych uszczegółowionych badań i opracowań, które będą pomocne w skutecznej pracy wychowawczej katechety.

TEACHER OF RELIGION AS PRECEPTOR OF COMPREHENSIVE SCHOOL PUPILS

SUMMARY

The aim of the present article was to show teachers of religion as preceptors of comprehensive school pupils. First, addressees of catechesis, namely comprehensive school pupils, have been introduced. Then, on the basis of the writer's own research, guiding tasks of catechesis and ways of completing them have been presented. The research proved great self-awareness of teachers of religion as preceptors. Very often, while teaching basic precepts, teachers of religion refer to their own life testimonies as well as to the biblical testimonies and life histories of saints and the blessed. The postulate of intensified teachers of religion formation is strongly connected with this fact. The information gathered from questionnaires proved that teachers of religion are aware of the need and they teach basic precepts not only in schools but also in parishes. The research showed the great effort of teachers of religion put into the process of introducing interiority and absoluteness of religious values; it also showed their insufficient care for the process of religious socialization. Therefore, it seems necessary to prepare school retreat well and to encourage teenagers to take part in summer retreat camps. What is more, there is an urgent need for creating parish groups suitable for growing up teenagers and for introducing a reliable and thorough formation acting in such groups. It is important for such a formation to work in small home groups and to realize a two-year renewed programme concerning confirmation which is very crucial for religious socialization of comprehensive school pupils.